

A munkaerő és a munkahelyek strukturájának változásai

Budapesten 1960 és 1976 között

/Segéd tanulmány/

GYÓRI PÉTER

1979.március.

BEVEZETŐ

Ez az írás megpróbálja összefoglalni azokat a fő tendenciákat, amelyek 1960 óta végbementek Budapesten egyrészt a munkaerő struktúrájának és térbeli elhelyezkedésének a területén, másrészt a munkahelyek strukturájának és térbeli elhelyezkedésének a területén. Egy ilyen vizsgálathoz mindenek előtt három kérdésre kell választ adnunk.

- 1./ Milyen szakaszokra érdemes felbontani a vizsgált időszakot?
- 2./ Milyen változók folennek meg leginkább a vizsgálat problematikájának ?
- 3./ Milyen területi felosztás segíti legjobban a vizsgálat eredményességét ?

A kérdésekre való válaszadás egy optimum-keresés. A minél precízebb, minél megalspozottabb válaszadási készség és a fellelhető viszonylag durva adatok, információk közötti optimum elérése lehet a cél.

AZ "optimum-keresés" folyamatát nem részletezve pusztán annak eredményeit ismertetném.

Az 1960 és 1976 közötti időszakot két szakaszra lehetett értelmesen felbontani. A z első szakasz az 1960-70 közötti változásokat öleli fel. Ennek a periódusnak az első ill. az utolsó évére rendelkezésre álltak a tíz évenkénti népszámlálások viszonylag részletes adatai. A második szakasz az 1970-76 közötti periódus, amelynek első évére még fel tudtuk használni a népszámlálási eredményeket. Az utolsó évére azonban már csak jóval rendszerezetlenebb, hiányosabb adatok álltak rendelkezésemre. Eredetileg az 1970-76-os periódus részle-

tesebb vizsgálatát kellett volna elvégezni egy 1970-73;
1973-76-os bontásban, azonban ennek - az adatok nem megfelelő-
volta miatt - vajmi kevés értelme lett volna.

A változók megválasztásakor három tényezőre kellett különösen tekintettel lennem. Egyrészt arra, hogy minél több belső összefüggés legyen feltárható a kiválasztott változók segítségével, és ezek az összefüggések szorosan kapcsolódjanak az eredetileg megválaszolandó kérdéshez. Másrészt ügyel-
nem kellett arra, hogy a változók minél nagyobb köre az idő-
beni összehasonlító vizsgálatot elősegítse. Harmadrész töre-
kedtem arra, hogy amennyire lehet a területi bontásban is mi-
nél lényegesebb, minél több változó felhasználható legyen. Ezek alapján a következő változókkal dolgoztam:

Jelenlévő népesség száma

Jelenlévő népesség aránya

Némozgalom

Népesség korcsoport szerinti megoszlása, %-ban

Családösszetétel gyermekszám szerint, %-ban

Aktív keresők foglalkozási viszony szerinti össze-
tétele

A háztartások a háztartás fő társadalmi-foglalko-
zási csoport szerinti összetétele, %-ban

A népesség gazdasági aktivitása, %-ban

Aktív keresők népgazdasági ágak szerint, %-ban

A szocialista iparban foglalkoztatottak száma,
megoszlása

Budapesten dolgozó helybeli és bejáró aktív keresők
megoszlása munkahely szerint

Munkahelyek és az aktív keresők számának különbsége
ágazatonként

A munkahelyek és a lakóhely szerinti aktív népesség

Az épített, megszünt lakások száma, megoszlása

A változók megfelelő értékeinek összegyűjtéséhez fontos forrásként használtam fel a "Budapest társadalmi-gazdasági modellje" című, BUVÁTI-ban készült tanulmány táblanyagát, a Budapest statisztikai évkönyve -k megfelelő kötetit, valamint a Budapest népmozgalma 1970-73. kötetet.

Mivel célunk nem az volt, hogy Budapestet egységes egészként vizsgáljuk, hanem, hogy a Budapesten belül végbement szerveződési folyamatokra világítsunk rá, ezért egy megfelelő területi felosztást kellett segédeszközként létrehozni. Külön fejezetet érdemelne az, hogy milyen megfontolások alapján, milyen területi rendszerek jöhetnek szóba egy ilyen tanulmány esetében. Az egyik fő érv az általunk használt területi felosztás kialakításakor az volt, hogy a tervezés-döntés-végrehajtás-adatszolgáltatás-tervezés folyamatában nálunk jelenleg a közigazgatási alapegységek, a kerületek szintjén jelentkezik a legtöbb információ, a legtöbb információigény. Mivel ez az irás ezek alapján az információk alapján, viszonylag közvetlenül a tervezés elősegítése céljából készül, ezért mi is a kerületektől használjuk fel vizsgálatunk alapegységeinek. 22 alapegységet önállóan kezelni, összehasonlítani azonban nem lenne célszerű, egy ilyen konceptuális megközelítés esetében, és ezért megpróbáltuk a 22 kerületet kevesebb, a tervezés számára értelmes csoportba besorolni. Ezek az aggregáltabb egységek a következők:

Belső városrészek: I. V-IX. kerületek

Átmeneti övezet: X. XIII. XIV. kerületek /régi külváros/

Pesti peremkerületek: IV. XV-XXI. kerületek /régi agglomeráció/

Központi budai kerületek: II. XI. XII. kerületek

Szélső budai kerületek: III. XXI. kerületek

Ez a felosztás a BUVÁTI említett munkájában használt felosztással, úgy a két munka eredményei egymással összevet-
hetők, egymást kiegészíthetik.

A bevezető elején említettem, hogy a három alapvető módszertani kérdésre történő válaszadásnál az optimumra való törekvés a döntő motivum. Most már talán világossá vált, hogy ez az optimum csak igen erős korlátok között "optimum", más megközelítési módnál, más kitűzött célok esetében egyáltalán nem optimum. Mindenesetre arra ügyelni kell, hogy az ilyen fel-
tételi elemek között levont következtetések, feltárt tendenciák csak ezek között a korlátok között értelmezhetők.

AZ 1960-70-ES IDŐSZAK ÁTTEKINTÉSE

A népességszám alakulása

A z egész időszakon keresztül érvényesülő sajátosság, hogy a népesség koncentrációs foka, a népsűrűség a város magjától kifele haladva fokozatosan csökken. Amíg például a Belső városrészekben 1970-ben 1 km²-re 18450 fő jut, addig a Pesti peremkerületekben már csupán 2249 fő. Jellemző még, hogy a budai területek népsűrűsége - a központtól való távolságtól függetlenül is - rendre alacsonyabb a pesti területekénél. A különböző területek népességszám szerinti súlyát vizsgálva a város egészéhez képest az a jellemző, hogy egyrészt a pesti területek súlya mindvégig nagyobb a budai területekénél, másrészt a belső városrészek súlya csökken $-2,6\%$, míg az azt övező és külsőbb területek súlya idővel fokozatosan növekszik, különösen a Központi Budai Kerületeké.

A különböző területek népességszám alakulásának eltérő iránya, dinamikája fontos jellemzője egy város belső szerveződési folyamatainak. A z egyes területek népességszámának alakulása függ az adott időszakban élveszületéseinek a számától, a halálozások számától, valamint az el- illetve odavándorlás különbözetétől, a migrációtól.

Ilyen vonatkozásban tendenciaként figyelhető meg, hogy csak a Pesti peremkerületek és a Szélső budai kerületek természetes szaporodása pozitív irányú, míg az azoknál beljebb fekvő területek a természetes fogyás állapotában vannak. Ezen belül is a Belső városrészek természetes fogyása a legnagyobb arányú $-3,5$ fő/1000 fő/év β . A vándorlási különbözet pozitív iránya minden területen arra vall, hogy a bevándorlás általános folyamata az ismert korlátozások ellenére is erősebb, mint

az elvándorlás. A vándorlási különbszet leginkább az adott területen épült lakások számával függ össze /1./, odavándorolnak inkább, ahol több lakás épül, illetve ott építenek több lakást, ahova többen költöznek.

Az adott időszak jellemző vonása, hogy abszolút és egyben relatív értelemben is a legnagyobb vándorlás a Központi budai kerületek fele irányult / 63 164 fő; 19 fő/1000 lakos/év; 28 426 db többletlakás /. Feltételezhetően ebben a fő szerepet a városon belüli költözések játszották, amennyiben a már régebb óta városban lakók, viszonylag magas társadalmi státusszal rendelkezők igényei és lehetőségei egyre inkább ebbe az irányba terelődtek. Jelentős még -abszolút és relatív értelemben is- a Pesti peremkerületek és az átmeneti övezet fele irányuló vándorlás /47 342, ill 34 305 fő/. A Központi budai kerületekkel ellentétben itt valószínűleg a vidékről Budapestre áramlás hatása is igen jelentős lehet. /Erről később még lesz szó/

A migráció általános alakulását tekintve azt lehet mondani, hogy a városon belül leggyorsabb növekedés a Központi budai kerületeknél figyelhető meg. Egyébként pedig a város központjától kifelé haladva egyre nagyobb az odaköltözők volumene és a tényleges szaporodás aránya.

Korcsoportok szerinti megoszlás

Budapest egészét tekintve megállapíthatjuk, hogy 1960-70 között a 60 év fölöttiek aránya 4,2 %-kal nőtt, és a 15 évesnél fiatalabbak aránya 5,4 %-kal csökkent, az átlagéletkor 2,6 évvel nőtt, vagyis a fokozatos előregedés a jellemző. Leggyorsabban nőtt a 60 évesnél idősebbek aránya a Belső városrészekben /+ 5,2 %/, leglassabban a Pesti peremkerületekben és a Központi budai kerületekben. Vagyis az az összefüggés ta-

pasztalható, hogy minél magasabb a vándorlási különbözet, a beköltözések száma egy területen, annál lassabban nő az öregek aránya, annál lassabban nő a területen élők átlagos életkora /1./

A murkaképes koru népesség /15-59 évesig/ arányában a területek számottevő különbséget nem mutatnak. /Ezek az arányok 1960-ban 64,1 % és 66,1 %; 1970-ben 65,9 % és 67,2 % között mozognak./

Az eddigi megvizsgálására többek között azért volt szükségünk, hogy később a jelenlevő népesség gazdasági aktivitásának arányait megfelelően értelmezni tudjuk. Kiegészítés képpen még megnézzük a gyereszám szerinti különbségeket is.

Családösszetétel gyerekszám szerint

Az 1960-as állapotra az a jellemző, hogy a város központjától kifele haladva fokozatosan nő a három és több gyermekes családok aránya /5,6- 8,0 %/, míg a város központjához közeledve egyre nő a gyermektelen családok aránya /33,5- 38,5 %/. Ez a tendencia 1970-re is megmarad, azzal a különbséggel, hogy a Központi budai kerületekben /ahol olyan nagy mértékű volt ebben az időszakban a bevándorlás/ a városi átlagnál sokkal lassabban nőtt a gyermektelenek aránya, s így ez az arány ezen a területen lett a legalacsonyabb /36,3 %/, ~~azaz a legkisebb~~. Az időszakra egyébként általában jellemző volt a gyermektelenek arányának növekedése /városi átlagban 2,8 %-kal nőtt/, s a három és több gyermekesek arányának csökkenése /3 %-kal csökkent/. Az egyes területek közötti eltérések alakulását tekintve azt tapasztaljuk, hogy a három és több gyermekesek aránya szempontjából a különböző területek nagy mértékben közeledtek egymáshoz / 2,4 %-ról 0,4 %-ra csökkent a maximális eltérés/.

A gyermektelenek számát tekintve viszont ilyen homogenizálódás nem következett be / 4,6 %-ról csupán 0,6 %-kal csökkent a maximális eltérés /. Ez utóbbi jelenség oka részben a fent említett Központi budai kerületekkel kapcsolatos folyamat, részben az, hogy a Belső városrészekben továbbra is igen nagy arányban / 40,3 % / élnek gyermektelenek.

A népesség gazdasági aktivitása

Ahoz, hogy később a lakóhellyel és munkahelyekkel kapcsolatos összefüggéseket megfelelően feltárhassuk, most azt kell szemügyre vennünk, hogy az egyes területeken milyen arányú a népesség gazdasági aktivitása, ennek mi a belső struktúrája, és ezek hogyan alakultak az időszak folyamán.

Az 1960-70-es időszak egyik fő jellemzője, hogy a népesség gazdasági aktivitása a tíz év alatt közel 10 %-kal csökkent. Több mint valószínű, hogy ennek oka elsősorban a népesség korösszetételének megváltozása, az átlagéletkor növekedése.

Leggyorsabban a Belső városrészekben nőtt az inaktív keresők aránya /-11,6 %/, szintén a városi átlagot meghaladó 10,1 %-kal nőtt az azt övező átmeneti övezetben az inaktívok aránya, majd a Perem pesti- és Szélső budai kerületek következnek és leglassabban a Központi budai kerületekben nőtt az inaktívok aránya / 7,8 % /. Ezzel paradox módon csökkent az aktívok aránya az egyes területeken. A keresők aktivitása szempontjából az élen 1970-ben a Központi budai kerületek állnak /77,2 %/, s a Belső városrészek zárják a sort 71,9 %-kal. A területek közötti eltérés a vizsgált időszakban aktivitás szempontjából nőtt, hisz az 1960-as 1,5 %-os maximális eltérés helyett 1970-ben már 4,3 %-os maximális eltérést találunk.

A gazdaságilag aktívok csoportjának belső struktúrája is fontos információkat szolgáltathat számunkra. Ezért először

megvizsgáljuk az aktívak társadalmi-foglalkozási csoport szerinti összetételét, majd az ágazatok közötti megoszlásukat.

Társadalmi-foglalkozási csoport szerinti összetétel

Az időszak fő jellemzője, hogy a szellemi/fizikai arány nőtt a szellemiek javára. 10 év alatt arányuk 31,6 %-ról 43,1 %-ra, vagyis mintegy 11,5 %-kal növekedett. Ez a növekedés úgy tevődött össze, hogy míg az irodai dolgozók aránya 4,1 %-kal csökkent, s az irányítók aránya némileg növekedett / 1,8 %-kal /, addaig a szakalkalmazottak aránya mintegy 13,8 %-kal nőtt / 8,5- 22,3 % /, vagyis a szellemiek arányának növekedése közben lezajlott átstrukturálódás arra enged következtetni, hogy ez döntően a harmadik szektor szerepének növekedésével függzhet össze.

A területeket egymással összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy a városi átlagot jóval meghaladó /15,8 %-kal/ arányban laknak az ún. Központi budai kerületekben szellemi foglalkozásuk /1970-ben 58,9 % /, ezt követik sorrendben a Belső városrészek /47,0 %-kal /, majd a város központjától kifelé haladva egyre csökken az aktívakon belül a szellemiek aránya, és nő a fizikaiak aránya. A Pesti peremkerületekben már a városi átlagnál jóval kisebb /11 %-kal / arányban találhatók szellemiek. A sorrend talán mindkét időpontban: Központi budai kerületek, Belső városrészek, Átmeneti övezet, Szélső budai kerületek, Pesti peremkerületek. E mentén csökken a szellemiek aránya ill. nő a fizikaiak aránya. A két szélső értéket képviselő terület közötti eltérés mértéke az 1960-as 21,6 %-ról 26,8 %-ra nőtt, tehát ezen csoportok térbeli elhelyezkedését tekintve polarizációs folyamatnak vagyunk tanúi. Ez abból a

tendenciából adódik, hogy a már eleve nagyobb szellemi aránnyal rendelkező területeken nőtt a szellemiek aránya a városi átlagot meghaladó mértékben, míg az eredetileg is a városi átlagnál kisebb szellemi aránnyal rendelkező területeken /Pesti peremkerületek, Szélső budai kerületek / az adott időszakban a városi átlagnál alacsonyabb ütemben nőtt a szellemiek aránya. /Ugyanez parallal értelmezhető a fizikaiakra is./

A szellemieken belüli megoszlásokat is figyelembe véve szintén fontos tendenciákat figyelhetünk meg az egyes területek tekintetében. Az 1960-as állapotot véve azt tapasztaljuk, hogy a Belső városrészekben és a Központi budai kerületekben az irodai dolgozók arányát az irányítók követik és sorrendben a harmadikak a szakalkalmazottak, míg az ettől kijebb eső területeken az irányítók kerülnek arányukat tekintve a harmadik helyre, a szakalkalmazottak náluk nagyobb arányt képviselnek. 1970-re a foglalkozási struktúra úgy alakul át, hogy mindenhol a szakalkalmazottak kerülnek - arányuk növekedése miatt - az első helyre, a Belső városrészekben és a Központi budai kerületekben az irányítók követik őket, míg a kijebb eső területeken az irodai dolgozók állnak a második helyen. A két - foglalkozási struktúrájukat tekintve - leginkább különböző terület / Központi budai kerületek és Pesti peremkerületek / közötti különbségek az irányítókak és szakalkalmazottakat illetően tovább növekedtek, mivel itt is megfigyelhető, hogy ahol eleve nagyobb arányban voltak megtalálhatók ezek a foglalkozási kategóriák ott nőtt az arányuk dinamikusabban. Az irodai dolgozók arányát nézve a két terület közötti különbség az adott időszakban csökkent /5,7 %-kal/ mivel ebben az esetben az eredetileg kisebb aránnyal rendelkező területeken volt dinamikusabb növekedés.

Az előzőekből kiolvashatóak a fizikaiak aránya alakulásának főbb tendenciái az adott időszakra vonatkozóan. A fizikai kategória belső strukturáját vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy minden területen csökkent a fizikaiak aránya, s ez főleg a betanított munkások és az egyéb + önálló kategóriába esők arányának csökkenéséből adódott.

A szakmunkások aránya egyik területen sem csökkent jelentősen, sőt a Pesti peremkerületekben és a Szélső budai kerületekben még némileg nőtt is arányuk. Megjegyzendő, hogy a Pesti peremkerületekben a betanított munkások aránya is nőtt az adott időszakban. Ez is oka annak, hogy a két - egymástól foglalkozási strukturájukat tekintve - leginkább különböző terület / Központi budai kerületek és Pesti peremkerületek / között további polarizációk figyelhetők meg a szakmunkások és betanított munkások arányát tekintve is. / Az aránykülönbségek 2,5 ill. 3 %-kal nőttek. /

A gazdaságilag aktívak számának és arányainak alakulása később ^{ma is} jól összevethető az egyes területek munkahelyei való ellátottságával. Azonban ennél finomabb strukturális összefüggéseket is feltárhatunk, ha előbb megvizsgáljuk, hogy az egyes területeken lakók mely népgazdasági ágban milyen arányban dolgoznak s ezt később összehasonlíthatjuk az adott területeken lévő munkahelyek ágazonként eltérő munkaerő igényével.

Az aktív keresők népgazdasági ágak szerinti megoszlása

A z adott időszakban az össz foglalkoztatottak szám nőtt Budapesten. Ezen belül az aktív keresők arányát tekintve a népgazdasági ágak között a következő sorrend állítható fel:

legnagyobb hányadot az ipar foglalkoztat /1970-ben 46,3 %-ot/ majd sorrendben az egyéb ágazatok /szolgáltatás, egészségügy, közigazgatás, kultúra/, kereskedelem, szállítás, építőipar, mezőgazdaság következnek. A város egészét tekintve megfigyelhető, hogy a legtöbb embert foglalkoztató ágak /az ipar és az egyéb ágazatok/ abszolút volument tekintve lassabban nőttek, mint a többi népgazdasági ágak, s ezért ez utóbbiak aránya megemelkedett a vizsgált időszakban.

Az egyes területeket vizsgálva mindkét időpontra érvényes, hogy az iparban foglalkoztatottak aránya a Pesti peremkerületekben a legmagasabb /60,4 ill. 57,1 %/, a városi átlagok több mint 10 %-kal haladja meg. Ezt követik a Szélső budai kerületek, hasonló arányokkal. Az Átmeneti övezetben az iparban foglalkoztatottak aránya közel áll a városi átlaghoz, majd a Belső városrészekben arányuk jelentősen csökken, s végül a Központi budai kerületekben található a legkisebb /37,5 ill. 37,0 %/, a városi átlagnál mintegy 10 %-kal alacsonyabb arányban.

Jelentős még a foglalkoztatottság az egyéb ágazatokban /23,8; 22,8 %/. Itt a sorrend fordított. A városi átlagot mintegy 10 %-kal meghaladó arányban dolgoznak ilyen munkahelyen a Központi budai kerületekben lakók, s a városi átlagnál közel 9 %-kal alacsonyabb arányban dolgoznak ilyen területen a Pesti peremkerületekben lakók.

A kereskedelemben foglalkoztatottak aránya 11-12 %-ot tesz ki. A sorrend itt némileg módosul. Legnagyobb arányban a Belső városrészekben lakók dolgoznak a kereskedelemben

/ 15,3 ill. 15,6 % /, majd az Átmeneti övezet és a Központi budai kerületek következnek a városi átlaghoz közel álló arányokkal. Végül a külső kerületek zárják a sort a városi átlagnál alacsonyabb arányukkal.

Az egyes ágazatokban dolgozók területek közötti eloszlását tekintve bizonyos homogenizálódást, a különbségek csökkenését figyelhetjük meg az adott időszakban. Ez a viszonylagos közeledés azonban az említett jelentős strukturális eltéréseket nem befolyásolták számottevően.

Miután megvizsgáltuk az egyes területek népességszámának alakulását, a végbent mozgásokat, az egyes területeken élők gazdasági aktivitásának alakulását, s a gazdaságilag aktívak társadalmi-foglalkozási csoportok szerinti, valamint népgazdasági ágazatok szerinti összetételét, mindezt most már összevethetjük az egyes területek munkahelyek való ellátottságával, az egyes területeken lévő munkahelyek munkaerő igényeivel, azok strukturájával. Először a munkahelyek térbeli eloszlásáról, azok időbeli változásairól lesz szó.

A munkahelyek, ágazatok szerinti térbeli megoszlása

A munkahelyek tekintetében időbeni vizsgálatot nem végezhattünk, mivel csak 1970-re vonatkozóan állnak rendelkezésünkre empirikus anyagok. Azonban ezt felhasználva is több fontos összefüggés feltárása válik lehetségessé.

Először vegyük szemügyre a munkahelyek térbeli eloszlását. Összevontan, az összes munkahelyet figyelembe véve fontos tényként kell rögzítenünk, hogy a budapesti munkahelyek

számának több, mint egy harmada a Belső városrészekben található. A munkahelyek közel fele megoszlik fele-fele arányban az Átmeneti övezet és a Pesti peremkerületek között. Csupán a fennmaradó, közel 20 % található a budai oldalon. Közismert tény, hogy a munkahelyek zöme a pesti oldalon van /mint látjuk kb. 80 % /, az viszont talán kevésbé közismert, hogy a munkahelyek ilyen nagy mértékben a Belső városrészekben koncentrálódnak.

Az egész várost vizsgálva a munkahelyek ágazatok közötti megoszlására az a jellemző, hogy a döntő részt az ipari és az egyéb ágazatokban lévő munkahelyek képviselik, az építőipar sulya enél már jóval alacsonyabb, a mezőgazdaságé pedig elenyésző.

Az ágazatok területi eloszlása a város különböző részei között nagy eltéréseket mutat. Az egyéb ágazatok munkahelyeinek közel fele a Belső városrészekben található, majd a központtól kifele haladva gyorsan csökken az ilyen jellegű munkahelyek száma, s a legalacsonyabb értéket a Szélső budai kerületeknél találjuk, ahol kevesebb, mint tizedannyi ilyen munkahely van, mint a Belső városrészekben.

Az ipari munkahelyekre jellemző, hogy nagyjából egyenletesen oszlanak el a Pesti területeken, bár a város központjában és a város peremén valamivel több ilyen jellegű munkahely található, mint az Átmeneti övezetben. A budai területeken az ~~ipari~~ ^{ipari} munkahelyeknek csak közel 20 %-a található.

Az építőipari munkahelyek területi eloszlására ugyanaz jellemző, mint az ipari munkahelyekére. A mezőgazdasági munkahelyek száma nem jelentős Budapesten /mintegy 1 % %, több,

mint felük a peremterületeken található, s a fennmaradó jelentéktelen mennyiség megoszlik a város többi része között.

Az egyes területekt vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a Belső városrészekben döntő sulya az egyéb ágazatoknak van / az itt található munkahelyek mintegy 60 %-a ilyen jellegű /, a fennmaradó 40 % ipari, építőipari munkahely.

A z Átmeneti övezetre az jellemző, hogy a munkahelyek mintegyfele az iparban található, de emellett majdnem azonos mértékben vannak itt egyéb ágazatokba tartozó munkahelyek is.

A Pesti peremkerületeknél viszont már egyértelmű, az ipari munkahelyek döntő sulya, a munkahelyek több, mint fele ide sorolható. Az építőipari, mezőgazdasági munkahelyek száma is a többi területhez viszonyítva relative jelentős, viszont az egyéb ágazatokba tartozó munkahelyek száma kevesebb Pest többi területéhez képest.

A Központi budai kerületek munkahelyeinek sorában az egyéb ágazatokba tartozók vezetnek / a munkahelyek több, mint 50 %-a ilyen jellegű /. Az ipari, építőipari munkahelyek arányukat tekintve csak ezután következnek. Gondított a helyzet a Szélső budai kerületekben, ahol az ipari munkahelyek dominálnak.

Miután a munkahelyek térbeli eloszlását, ágazati összetételét ily módon megnéztük, most összevethetjük eddigi ismereteinket a lakónépességről és a munkahelyekről.

A munkahelyek és a lakónépesség területi elhelyezkedéseinek összefüggései

A város egészét tekintve azt mondhatjuk, hogy a Budapesten található munkahelyek száma 200 ezerrel meghalad.

ja a jelenlevő aktív keresők számát, vagyis a város munkaeő felvevő funkciót lát el.

Az egyes ágazatokat vizsgálva azt mondhatjuk, hogy döntő mértékben az egyéb ágazatoknál jelentkezik munkahely-többlet, az össz munkahely-többlet több, mint 70 %-a ennél az ágazatnál található. Jelentős a budapesti ipar, építőipar munkaerőfelvétele is /kb. 70 ezer fő /. A mezőgazdaságot tekintve pedig Budapest munkaerő leadóként funkcionál.

Az összes munkahely-aktív kereső vonatkozásában területi bontásban azt mondhatjuk, hogy a fő munkaerő-felvevők a Belső városrészek, lényeges munkahely többlet található még az Átmeneti övezetben, és fő munkaerő-leadók a Pesti peremkerületek, valamint kisebb mértékben a Központi budai kerületek.

Az egyes ágazatok területeinkénti munkahely többlet-hiányát vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az egyéb ágazatoknál a Belső városrészek, valamint az azokkal határos Átmeneti övezet munkaerő-felvevő, míg a Pesti peremkerületek és a Központi budai kerületek munkaerő-leadóként viselkednek. Az egyéb szektorban a döntő munkaerő felvevő terület a Belső városrészekben található.

Az ipari munkahelyek területi eloszlását valamint a jelenlevő aktív keresők eloszlását az jellemzi, hogy a legnagyobb munkahely-többlet, s így a legnagyobb munkaerő-felvevő terület az Átmeneti övezet. Valamivel kisebb mértékben, de szintén jelentős ipari munkaerő-felvevők a Belső városrészek. A fő ipari munkaerő-leadók a Pesti peremkerületek.

Az építőipar súlya kisebb a többi ágazathoz viszonyítva a munkaerő áramlása, felvétel-leadás se olyan jelentős

az egyes területeken. Általában minden terület építőipari munkaerőt vesz fel, csupán a Központi budai kerületek játszanak kisarányú munkaerő-leadó szerepet.

A mezőgazdasági ágazat szerepe Budapesten jelentéktelen, általában minden terület csekély munkaerő-leadóként viselkedik.

A területek közötti munkaerő-áramlás

Ha a városban meglévő munkahely-lakóhely kapcsolatokat akarjuk közelebbről megvizsgálni, akkor az aktív népesség területi eloszlásának és a munkahelyek területi eloszlásának leírásán túl meg kell próbálnunk a különböző területek között lezajló tényleges munkaerő-áramlásokról is lehetőleg pontos információkat összegyűjteni.

Egy adott terület munkaerő leadó illetve felvevő jellege függ az ott lévő munkahelyek volumenétől, struktúrájától, az ott lakó aktív keresők számától és megoszlásától. Ha ez a két tényező volumenben és/vagy strukturában nem fedi egymást, akkor megindul a városon belüli munkaerő-áramlás a különböző területek között, valamint a város és környéke között.

Erről az áramlásról a következők mondhatók 1970-re vonatkozóan:

Mint az előzőekben láttuk, a Belső városrészek dominánsan munkaerő felvevő szerepet játszanak. A szükséges munkaerő nagyrészt Budapest már területeiről áramlik ide, kisebb hányada pedig a városon kívülről ingázik. A Budapestre ingázók legnagyobb számban éppen erre a területre járnak be dolgozni/ 64,6 efő /.

Az Átmeneti övezet szintén munkaerő felvevő terület, itt is eleve magasabb a munkahelyek száma, mint az itt lakó aktív népesség száma, s a szükséges munkaerőt szintén rész-

ben a város már területei biztosítják, részben nagy a városon kívülről ingázók száma is /48,9 efő /.

A Pesti peremkerületek -a város többi részéhez viszonyítva- jelentős munkaerő leadók, mint azt már az előzőekben láttuk. Az itteni munkahelyeknek már jelentősebb hányadát foglalják el /44,9 %-át/ az azonos kerületben lakók. Az előző területeken ez az arány csak 15,9 illetve 24,3 % volt. Viszont ide is elég jelentős beáramlás figyelhető meg a városon kívüleső területekről /ilyen értelemben munkaerő felvevő szerepet is játszik a terület/, ami azt jelenti, hogy az "eredeti" 70,3 efő helyett 113,8 efő, itt lakó aktív kereső jár el a város más területeire dolgozni.

A Központi budai kerületeknél azt találjuk, hogy itt is több aktív kereső lakik, mint ~~mint~~ amennyi munkahely található, ezenkívül az idejárók, ideingázók száma sem jelentéktelen /28,8 efő/. Vagyis ilyen értelemben még plusz munkaerő is jelentkezik a területen, a város más részeiből is áramlik ide munkaerő, hisz a munkahelyek számának több mint felét más kerületekben lakók foglalják el. A munkahelyek sokkal kisebb hányadát töltik be azonos kerületben lakók /28,5 %/, vagyis mindez arra utal, hogy a Központi budai kerületek a munkaerő felvétel mellett nem jelentéktelen munkaerő leadók is.

A Szélső budai kerületekben a munkahelyek száma és a helyben lakó aktív keresők száma lényegében megegyezik. Az itteni munkahelyek közel felét azonos kerületben lakók foglalják el, a többi munkahelyre a város más kerületeiből jönnek dolgozni, illetve a város határain túlról /15,8 efő/. Így ez a terület is a városon belül inkább munkaerő leadó, s a városon kívüleső területekhez képest munkaerő felvevő.

Ha most a munkaerő-áramlások ~~a~~ volumenének és irányának okait próbáljuk megvizsgálni, akkor a leghasznosabb az lesz, ha az itt tapasztaltakat összehasonlítjuk a strukturális el-

■

oszlásokkal foglalkozó fejezettel.

Általánoságban azt mondhatjuk, hogy a Belső városrészek dominánsan az egyéb szektor munkaerő felvevő területei, ezt a munkaerő felvételt nagyrészt a Központi budai kerületekből, az Átmeneti övezetből és a Pesti peremkerületekből biztosítják. Ugyanakkor jelentős számú ipari munkaerőt is foglalkoztatnak itt, amely zömmel a Pesti peremkerületekből és a városon kívülről áramlik ide.

Az Átmeneti övezet dominánsan az ipari szektor munkaerő felvevő területe. Ezt a Pesti peremkerületekben és a városon kívül lakó, ipari munkahelyen foglalkoztatottak ideáramlása biztosítja.

A Pesti peremkerületek részben az előző területek munkaerő leadó területe, részben a városon kívülről, ipari munkahelyre beáramló munkaerő felvevő területe.

A Központi budai kerületek részben a Belső városrészek felé egyéb szektorban dolgozók munkaerő leadó területe, részben a szélső kerületek, valamint a városon kívüli területek iparban foglalkoztatott lakosságának nem túl jelentős munkaerő felvevő területe.

A Szélső budai kerületek munkaerő leadó-felvevő szerepe nem jelentős. Kis mértékben ipari munkaerőt ad le a Központi budai kerületek irányába, és hasonló munkaerőt vesz fel a városon túli területekről.

Az itt feltárt munkaerő-áramlásokat egy mellékelt sematikus ábrán is ábrázoltam.

ÖSSZEFOGLALÓ

Eddig a különböző ismérvek, paraméterek mentén összehasonlító vizsgálat alá vetettük a város egészét, valamint egyes részeit. Ezek után érdemesnek látszik az egyes területekre vonatkozó információkat összegezni, így az adott területről viszonylag komplexebb kép fog rendelkezésünkre állni.

Belső városrészek

Ezen a területen koncentrálódik a budapesti népesség legnagyobb hányada, hozzávetőleg $1/3$ -a. Itt a legmagasabb a népsűrűség is $18\,450\text{ fő/km}^2$. Ugyanajjór a területen lakók átlagéletkora a legmagasabb a városban, és az időszak folyamán egyre növekszik $37,2-40,4\text{ év}$. Itt a legmagasabb a hatvan éven felüliek aránya, ezek aránya is egyre növekszik $16,6-21,8\%$. A 15 évnél fiatalabb népesség aránya egyre csökken, s mindvégig a legalacsonyabb a városban $17,9-12,3\%$. Az előregedésnek részben következménye, részben oka, hogy a területen a legnagyobb a gyermektelenek aránya és legalacsonyabb a 3 és több gyermekesek, egyáltalán a gyermekesek aránya. Az időszak folyamán tovább túlózott ez az arány a gyermektelenek javára $38,1-40,3\%$.

A terület előregedése együttjár a természetes reprodukció negatív irányával. Bizonyos pozitív vándorkási különbözetet is találunk az adott időszakra vonatkozóan, de ez nem billenti a tényleges szaporodás irányába a mérleget, a városnak ezen a részén a népesség száma a fent említettek miatt egyre csökken. Ehhez feltétlenül hozzátartozik az is, hogy az adott időszakban itt nőtt a legkisebb arányban a lakások száma. /Ez is részben ok, részben következmény./

Az előregedéssel kapcsolatos, hogy a városrészben a legmagasabb az inaktív aránya. Ez az arány itt a városi átlagnál gyorsabban nőtt az adott időszakban. Az aktív keresőknek

majdnem fele szellem foglalkozásu, ezek aránya az aktivakon belül növekszik. A keresők a legnagyobb arányban az iparban dolgoznak, de igen magas a kereskedelemben és az egyéb szektorokban foglalkoztatottak aránya is, 43,6 %, a városi átlagnál mintegy 10 %-kal magasabb.

A munkahelyek számát tekintve is nagy koncentráció mutatkozik, a Belső városrészekben is található a budapesti munkahelyek több mint $\frac{1}{3}$ -a. Ezek zömében ipari és egyéb szektorba tartozó munkahelyek. Itt részben a helyben lakók dolgoznak, részben a városon kívülről beáramló 60 ezer dolgozó, részben pedig a város más részeiből idejárók. A terület tipikus munkaerő felvevő szerepet játszik, feltételezhetően az egyéb szektorban foglalkoztatottak a Központi budai kerületekből, az Átmeneti övezetből és a Pesti peremkerületekből jön, míg az iparban foglalkoztatottak az Átmeneti övezetből, a Pesti peremkerületekből és az városon kívülről.

Átmeneti övezet

Bár területe több, mint kétszer akkora, mint a Belső városrészek összterülete, mégis kevesebben laknak itt, mint azon a területen, s így a népsűrűség is jóval alacsonyabb 5567 fő/km^2 . A népesség átlagéletkora viszonylag magas $35,5 ; 38,3$, bár nem éri el a városi átlagot. Korösszetételét, gyermekszám szerinti összetételét valamint azok időbeni alakulását tekintve is a városi átlaghoz áll a legközelebb. Kis volumenű természetes fogyás jellemző rá, a jelenlevő népesség mégis eléggé nőtt az adott időszakban, mivel a terület irányában is relative elég nagy bevándorlás következett be. Ezt részben magyarázhatja az, hogy 1960 és 1970 között több, mint 18 ezer lakás épült itt.

Az aktívák/inaktívák arányának tekintetében is az átlagos az a legjellemzőbb. Itt is ugyanúgy nőtt az inaktívák ará-

nya a tíz év folyamán, mint a város egészében. Az aktívakon belül dominálnak a fizikai keresők, de nem nagyobb a súlyuk, mint a város egészében, 42,0 %, a városi arány 42,7 %. Inkább a szellemiek aránya nőtt gyorsabban, mint a városban általában. A foglalkoztatottak ágazatok közötti megoszlása is a városi átlaghoz hasonló, ilyen tekintetben is a vele szomszédos Belső városrészek és Pesti peremterületek között foglal helyet. 47,1 % dolgozik az iparban, 11,6 % a kereskedelemben, 21,8 % az egyéb szektorban.

Munkahelyek számát tekintve azonban a második legtöbb munkahellyel rendelkező terület /292,5 emunkahely/. Ennek nagyobbik része ipari, építőipari s így érthető /a relative alacsony jelenlevő népességet és annak összetételét is figyelembe véve/, hogy igen jelentős az olyan munkahelyek /főleg ipari, de egyéb szektorba tartozók is/ száma, amelyeken máshonnan idejárók dolgoznak. Közel 50 ezer fő ingázik a város határain túlról ide, s ezen kívül több, mint 40 ezer fő jár ide a város más területeiről dolgozni.

Az a jellemző, hogy a terület részben ipari, részben egyéb szektorban dolgozókat bocsájt ki a Belső városrészek irányában, másrészt nagy tömegű ipari munkaerőt vesz fel a Pesti peremterületek és a városon túli területek irányából.

Pesti peremterületek

Ez a mintegy nyolc kerületet magába foglaló 260 km²-es terület ad otthont a városban lakók egyre nagyobb hányadának. A vizsgált időszakban több, mint 29 ezerrel nőtt ezen a területen a lakások száma. Ennek részben oka /következménye, hogy több, mint 50 ezerrel nőtt az itt élők száma. Annak ellenére, hogy a város többi részéhez képest 1970-ben már itt élt a legtöbb em-

ber /586 647 fő/, a Pesti peremkerületek rendelkeznek a legalacsonyabb népsűrűséggel, alig valamivel több, mint 2 ezer lakó jut egy km²-re.

A gyors népesség növekedés azzal is összefügg, hogy itt átlagban fiatalabb népesség él, mint a város más területein, az átlagéletkor /35,3 ; 37,2 év/, alacsonyabb, mint a városi átlag. A 60 évnél idősebbek kisebb, a 15 évesnél fiatalabbak nagyobb hányadot képviselnek, mint máshol. Míg a város egészét tekintve a természetes reprodukció negatív irányú, addig itt a vizsgált időszakban több, mint 7 ezer fő természetes szaporodás következett be. Emellett a területre való bevándorlás is igen intenzív /az időszak folyamán 47 342 fő/.

A gyermekszám szerinti családösszetétel azonban nem tükrözi azt, hogy itt viszonylag fiatalabb a népesség. A gyermekes családok aránya a városi átlag körül mozog. /Ez valószínűleg összefügg az itt található átlagnál rosszabb lakáskörülményekkel, de erre ebben a dolgozatban nem térünk ki./

Az előzőekhez kapcsolódik, hogy az aktívak aránya itt magasabb, mint a városban általában. Az aktívak zömmel fizikai foglalkozásuk /több, mint 263-uk/, itt a legalacsonyabb a széklemiek aránya, 10 %-kal marad a városi átlag alatt. A keresők több, mint fele /57,1 %/ az iparban dolgozik, és az átlagosnál jóval kevesebben dolgoznak az kereskedelemben, az egyéb szektorban /összén 24,5 %/ a városi átlag 35,1 % 1970-ben/.

A munkahelyek számát tekintve az a jellemző, hogy bár viszonylag sok munkahely található ezen a területen /251,3 e/, és már a népesség igen nagy hányada dolgozik lakóhelyével megegyező kerületben /44,9 %/, mégis a nagy lakosságszám miatt a terület jellegzetesen munkaerő leadó szerepet tölt be főleg az ipar és az egyéb szektor viszonylatában. Ugyanakkor a város határain túlról zömmel ipari munkaerő

ingázik erre a területre, összesen mintegy 43,5 efő.

Központi budai kerületek

A népességszámot /és a lakásszámot/ tekintve a legdinamikusabban gyarapodó terület. A vizsgált időszakban több, mint 50 ezer fővel nőtt itt a népesség és közel 30 ezerrel nőtt a lakások száma. Ez is mutatja, hogy nemcsak relative /a bázishoz viszonyítva/, hanem abszolút mértékben is jelentős volt a fejlődés.

A lakosság korcsoport szerinti megoszlás arányában nagyjából megegyezik a városi átlaggal. A 60 éven felüliek aránya valamivel lassabban nőtt, viszont a 15 éven aluliak aránya valamivel gyorsabban csökkent a városi átlagnál. Ez részben oka következménye, hogy a terület természetes reprodukciója negatív irányú. A nagy arányú népesség gyarapodás / 18,1 fő/év/1000 fő / a városi átlag 7,2 fő/év/1000 fő / az ideköltözések magas számából, arányából adódik /tíz év alatt a pozitív vándorlási különbözet 63 164 fő volt/. Az eddig említett tényekkel függ össze, hogy a gyermekesek aránya itt mindig a városi átlagnál magasabb volt, a gyermektelenek aránya pedig lassabban emelkedett, mint a város más területein.

A nagy migrációval kapcsolatos, hogy igen magas ezen a területen az aktívok aránya, s az inaktívok arányának általánosan végbement növekedése itt volt a leglassabb. Az aktívokon belül az idők folyamán tovább nőtt a szellemiek arány, 1970-ben már az aktívoknak kb. 2/3-a szellemi foglalkozású volt ezen a területen, ami azt mutatja, hogy nagyobb részt ilyen népesség költözött ide. Ez tükröződik a foglalkoztatottak ágazati megoszlásánál is. Mindkét időpontban itt a legalacsonyabb az iparban dolgozók aránya és a legmagasabb az egyéb szektorban dolgozóké. Ez a struktúra a vizsgált periódusban

nem változott.

Munkahelyek számát tekintve, közel annyi munkahely van itt, mint a területen élő aktívak száma. Mivel a népesség aránya a többi terület népességéhez viszonyítva aránylag alacsony, ezért a munkaerő leadás/felvétel is alacsonyabb szinten zajlik. Bizonyos munkaerő leadás figyelhető meg a Belső városrészek irányában, s a Szélső Budai kerületek irányából mérsékelt ipari munkaerő felvétel tapasztalható.

Szélső budai kerületek

Ez a - két egymástól távolieső kerületből álló - terület a többi területhez képest ritkán lakottnak mondható, a népsűrűség nem éri el a 2 ezer fő/km²-t. Kevesebb, mint egy tizede él itt a város lakosságának /1970-ben 118 648 fő/, a népességszám szerény mértékben emelkedett a vizsgált időszakban, a lakások száma hasonló képpen gyarapodott.

A népesség viszonylag fiatalnak mondható, az átlag életkor mindvégig a városi átlag alatt maradt /1,0; 0,6 évvel/. A 60 év snél idősebbek aránya 1960 és 1970 között gyorsabban nőtt, mint a városban általában. A 15 évesnél fiatalabbak aránya pedig gyorsabban csökkent az átlagosnál, de még mindig magasabb, mint a városi átlag. Ez tükröződik abban is, hogy míg 1960-ban itt volt a legnagyobb a gyermekesek aránya, addig 1970-re már két másik terület is megelőzte ilyen vonatkozásban a Szélső budai kerületeket.

A terület népességének viszonylagos fiatalos ága ellenére igen magas az inaktívak aránya /17,3 ; 26,4 %/. Bár 1970-ben már nem itt ~~találhatóak~~ találhatók az inaktívak a legnagyobb arányban, hanem a Belső városrészekben. Az aktív keresőkön belül a fizikaiak városi átlagot meghaladó arány a jellemző, a vizsgált periódusban súlyuk némileg csökkent a szellemiek javára.

Az aktívák népgazdasági ágazatok szerinti megoszlása a Pesti peremkerületekéhez hasonló, zömmel az iparban dolgoznak az itt lakók /58,1 ; 54,6 %/. S a városát átlagnál 5-6 %-kal kisebb arányban dolgoznak az egyéb szektorban.

Ebből adódik - s abból, hogy a munkahelyek száma nagyjából megegyezik a helyben lakók számával -, hogy ez a terület kis mértékben ipari munkaerő leadó, az egyéb szektor tekintetében munkaerő felvevő. A város határain túli területek viszonylatában szintén munkaerő felvevő, ipari munkaerő felvevő funkciót lát el.

AZ 1970-76-OS IDŐSZAK ÁTTEKINTÉSE

A város egészét tekintve továbbra is a népesség számának fokozatos növekedésének vagyunk tanui. A hat év alatt minegy 68 ezerrel nőtt a város lakossága. Ennek a növekedésnek a forrásai továbbra is a város határain kívüleső területek. A Budapestre való beáramlás továbbra is megfigyelhető, bár az előző időszaknál lassabb ütemet mutat. Az 1960-70-es időszak évi, 1000 lakosra vetített 8,1-fős vándorlási különbözet 1973-ban már csak 3,4, 1976-ban 4,3 fő. Itt természetesen figyelembe kell venni, hogy a vetítési alap, a Budapesten lakók száma időközben emelkedett, tehát az előzőek csak a relatív változás dinamikájára vonatkoznak és nem az abszolút volumenű vándorlásra.

A város különböző területei súlyának alakulását tekintve a hat év alatt folytatódta az előző időszakban megfigyelt tendenciák. A népességszám alakulását illetően tovább csökkent a Belső városrészek súlya, bár még mindig itt él Budapest népességének közel 1/4-e. Dinamikusan nőtt az Átmene-ti övezet és a Pesti peremkerületek népességszáma, és súlyuk a város egészében. Az előző időszaknál lassabban nőtt a Központi budai kerületek súlya, Viszont a Szélső budai kerületek népesség száma jelentősen megemelkedett, mintegy 35 ezer fővel.

Az egyes területek népesség számának alakulása továbbra is szoros kapcsolatot mutat az ott található lakásszám alakulással. A Belső városrészekben a népesség számával együtt a lakásszám is csökkent /1970-76 között 889 db-bal/, a többi területeken a lakásszám is emelkedett a vizsgált időszakban. Különösen jelentős volt relatív és abszolút értelemben is a lakásszám növekedés a Pesti peremkerületekben és a Szélső budai kerületekben. Ennek oka nyilvánvalóan a koncentrált módon

felépített lakótelepek területi elhelyezkedésével kapcsolatos.
/Ezt most nem részletezzük./ Ennek a kért területnek a népesség szám szerinti súlya nőtt a leggyorsabban az adott időszakban /1,6 ; 0,6%-kal/, s itt átlálható az adott időszak lakás gyarapodásának közel 2/3-a.

Egy terület népességének tényleges szaporodása illetve fogyása, mint már az előzőekben említettük, a terület népességének természetes szaporodásától/fogyásától, illetve a vándorlási különbözettől függ.

Az eddigiek alapján, konkrét adatok híján azt mondhatjuk, részben feltételes jelleggel, hogy a Belső városrészek természetes fogyása tovább folytatódik és ez a pozitív vándorlási különbözet továbbra sem egyenlíti ki. Ezzel összefüggően a Belső városrészek előregedése is folytatódik. Ezt valószínűsíti, hogy a koncentrált lakásépítés /amely ebben az időszakban már igen jelentős volt/ általában a város külső, jobbára perem területein ment végbe, s a lakáselosztási szisztémából adódóan oda a városi átlagnál fiatalabb népesség költözött, részben éppen a Belső városrészekből.

Az Átmeneti övezetre valószínűleg továbbra is az jellemző, hogy a népesség számának gyarapodása - amely nagyjából az előző időszakéval megegyező ütemű - az ideköltözések következménye, s a területen a természetes szaporodás továbbra is kis mértékű, valószínűleg inkább negatív irányú. Nincs okunk feltételezni, hogy az átlagéletkor növekedésének üteme a hat év alatt változott volna a területen.

A Pesti peremkerületek tényleges szaporodása az előző időszakhoz képest tovább gyorsult, abszolút mértékben körülbelül akkora volumenű volt a hat év alatt, mint a megelőző tíz év alatt összesen /kb. 50 ezer fő/. Feltehetően erősödött az a tendencia, hogy itt él a város egészéhez képest a legfiatalabb

népesség, s mivel az átlagos életkor a városi átlagban nem növekedett, nagyon valószínű, hogy itt még csökkent is a területen a vizsgált időszakban. Ez részben azt jelenti, hogy a tényleges szaporodás tovább nőhetett, részben, hogy a bevándorlás is nagy ütemben nőtt, főleg a fiatalabb népesség bevándorlása az itt épült új lakótelepekre.

A Központi budai kerületek tényleges szaporodása az adott időszakban meglehetősen lelassult. Az előző tíz év 60 300 fős népesség gyarapodásával szemben ez alatt a hat év alatt csak 16 700 fővel nőtt az itt élők száma. Feltételezhető, hogy az előző időszak természetes fogyást mutató tendenciája emiatt csak tovább fokozódott, és a végbement népesség növekedés a további, de sokkal kisebb volumenű beköltözések következménye.

A Szélső budai kerületek népessége az 1960 és 1970 között eltelt időszakban alig több, mint 2 ezer fővel növekedett, ezzel szemben az 1970 és 1976 közötti periódusban - mint már említettük - 35 ezer fővel nőtt. Ez a nagyon dinamikus népesség növekedés feltehetően nagy mértékben megváltoztatta az itteni népesség strukturáját is. Valószínűleg lecsökkent az átlagos életkor a már vázolt /lakótelepépítéssel kapcsolatos/ tendenciák miatt, megnövekedhetett a természetes szaporodás volumene, aránya is. A népességszám gyarapodás döntő forrásai minden bizonnyal a más területek irányából lezajlott ideköltözések voltak.

Mint már az előző periódus vizsgálatánál megfigyelhettük, a lakónépesség gazdasági aktivitásának szintje egy adott területen legszorosabban a népesség átlagéletkorával, korcsoportok szerinti megoszlásával függ össze.

A népesség kor megoszlásával kapcsolatban azt tapasztal-

taljuk, hogy a hat évi folyamán az aktív korúak /15-59 évig/ aránya 66,4 %-ról 64,1 %-ra csökkent és így feltehetően az inaktív keresők aránya tovább növekedett.

Az egyes területek vonatkozásában a fentebb leírt népmozgalmi, migrációs tendenciákat alapul véve azt állítjuk, továbbra is feltételes jelleggel, hogy a Belső városrészekben folytatódott 1970 és 1976 között is az aktív arányának gyors csökkenése, ez a tendencia valószínűleg még meg is erősödött.

Az Átmeneti övezetben az aktív aránya továbbra is egyenletes ütemben ~~xx~~ csökkenhetett.

A Pesti peremkerületekben az amugyis a városi átlagnál lassabb ütemű csökkenés relative tovább lassulhatott, mivel ide jórészt épp aktív korú népesség költözött nagy számban az 1970 utáni periódusban.

A Központi budai kerületek ^{ben} az 1960-70-es időszakban a városi átlagnál lassabban csökkent az aktív aránya, s így ezen a területen maradt az időszak végére a legmagasabb szinten. Az 1970-76-os periódusra azt lehet mondani, hogy a demográfiai változásokat figyelembe véve, hogy ezen a területen most valószínűleg a városi átlagot meghaladó ütemben csökkent az aktív aránya, és a külső kerületek talán meg is előzték a Központi budai kerületeket az aktív aránya szerinti sorrendben.

A Szélső budai kerületek lakossága nőtt a leggyorsabban 1970 és 1976 között és az aktív korúak aránya a Pesti peremkerületekéhez hasonlóan az átlagosnál lassabban csökkenhetett, s így valószínűleg az aktív keresők aránya is csak mérsékeltebb ütemben csökkent. Az aktív arányát tekintve a területet feltehetően a városi átlag fölé került.

A munkahelyek számának és strukturájának alakulásáról még nehezebb a megfelelő adatok hiányosságai miatt ~~megf~~

reális képet festeni.

Annyit biztosan mondhatunk, hogy egyrészt a munkahelyek össz. volumenét tekintve csökkenés következett be Budapesten, másrészt, hogy ezen belül leginkább az ipari munkahelyek száma csökkent. Ez nyilvánvalóan összefügg az ipar területi decentralizálásával és a budapesti ipar intenzívebbé válásával.

A z építőipari munkahelyek száma viszont nőtt a vizsgált periódusban, ami a közületi és lakóssági építkezések volumenének növekedésével függ össze.

A szállításban, kereskedelemben, egyéb szektorban foglalkoztatottak számának alakulásáról nincsenek jól felhasználható, összehasonlítható adataink. Az általános tendenciákat ismerve nyugodtan állíthatjuk, hogy a többi szektorból felszabadult munkaerő éppen ezekbe az ágazatokba áramlik, s így ezek részaránya az 1970-76-os periódusban is tovább növekedett.

Az egyes területek vonatkozásában a munkahelyek, számának, strukturájának alakulását adatok híján nem tudjuk megítélni. Egyedül a szocialista iparra leszűkítve rendelkezünk összehasonlítható adatokkal. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy a Belső városrészekben tovább csökkent az iparban foglalkoztatottak száma, s ilyen tendencia figyelhető meg a Pesti peremkerületekben is. Az Átmeneti övezetben azonban, mintegy 26 ezerrel nőtt az iparban dolgozók száma, 1970 és 1976 között. A budai területeken nagyobb változás ezen a téren nem történt, mérsékelt csökkenés itt is tapasztalható volt a 6 év alatt.

A munkahely-lakóhely kapcsolatáról, a városon belül végbemenő főbb változásokról, azok tendenciájáról az 1970-76-

os periódust figyelembe véve összességében azt mondhatjuk, hogy viszonylag feltételes jelleggel:

A Belső városrészek az eddigeknél is nagyobb mértékben játszanak munkaerő-felvevő szerepet az egyéb szektor vonatkozásában, mivel ennek a szektornak a súlya tovább nőtt, viszont az ezen a területen élők száma abszolút mértékben csökkent, s az itt élők foglalkozás szerinti, ágazatok szerinti megoszlásának maximális megváltozása se tudná kompenzálni ezt a nagy munkaerő igényt. Ezek a városrészek az előzőekben említett okoknál fogva továbbra is munkaerő felvevő szerepet játszanak az ipar területén, bár valószínűleg ennek súlya csökkent 1970 és 1976 között, mivel az ilyen jellegű munkahelyek száma is csökkent a területen.

A z Átmeneti övezet az előző periódusban a legjelentősebb ipari munkaerő-felvevő terület volt. Ez a tendencia tovább fokozódhatott az által, hogy más területektől eltérően itt nőtt 1970 és 1976 között az ipari munkahelyek száma. Ugyan- ez érvényes az építőipari munkahelyekre is. Ez a munkaerő-felvétel egyrészt a városon túlra történhet, másrészt a Pesti peremkerületekből, ahol a lakosság száma igen csak megnőtt, viszont az ipari munkahelyek száma közben lecsökkent. Az Átmeneti övezet fedezi valószínűleg továbbra is a Belső városrészek egyéb szektorba tartozó munkahelyeinek munkaerő-szükségletének egy jelentős részét.

A Pesti peremkerületek lakossága, mint az előzőekben említettük nagy mértékben megnőtt, míg az ipari munkahelyek száma lecsökkent. A z előző periódusban ez a terület a legfontosabb ipari munkaerő leadó terület volt, s ez a szerepe 1970 és 76 között csak tovább fokozódhatott. Ugyanakkor egyéb szektorban dolgozó munkaerőt is biztosít a beljebb fek-

vő területek részére, s ez a funkciója is valószínűleg megerősödött a vizsgált periódusban. A városrész-központok fejlesztése is ugyanerre az időszakra esett, s így megnövekedett az egyéb szektor helyben lévő munkahelyeinek a száma, és ezzel az egyéb szektor munkahelyein dolgozók helyben foglalkoztatottsága is. Az agglomeráció munkaerő/munkahely viszonyait ismerve / itt ezt nem részletezzük /, az is nyilvánvaló, hogy továbbra is sokan járnak dolgozni a Pesti peremkerületekben a város határain túlról.

A Központi budai kerületek munkaerő leadó szerepe az egyéb szektor viszonylatában feltehetően ugyanugy fennmaradt, mint munkaerő-felvevő funkciója az ipari munkahelyek tekintetében.

A Szélső budai kerületek az előző időszakban csak jelentéktelen munkaerő-leadó/felvevő szerepet játszottak a város egészében. Népességük gyors növekedése azonban ezt a helyzetet kissé megváltoztatta. Eddigi ipari munkaerő-leadó szerepe nyilvánvalóan nőtt, mivel a népesség növekedésével párhuzamosan az ipari munkahelyek száma csökkent. Nem valószínű, hogy a többi szektor terén az adott időszakban különösen nagyobb munkaerő-leadó/felvevő szerephez jutott volna.